

MEDIA DIMENSIONS OF SOCIAL AND POLITICAL DISCOURSE

DOI: 10.46340/eppd.2020.7.6.29

Olena Solodka, PhD in Law

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-1799-0712>

National Academy of Security Service of Ukraine

INFORMATION SOVEREIGNTY AND INFORMATION SECURITY OF UKRAINE: DIALECTICS OF CONCEPTS

Олена Солодка, к.ю.н.

Національна академія Служби безпеки України

ІНФОРМАЦІЙНИЙ СУВЕРЕНІТЕТ ТА ІНФОРМАЦІЙНА БЕЗПЕКА УКРАЇНИ: ДІАЛЕКТИКА ПОНЯТЬ

The article identifies the features of the essential interconnection between the concepts of «information sovereignty» and «information security». On the basis of the analysis of the achievements of science concerning the content and characteristics of information sovereignty and information security concepts, as well as their legal enshrinement in the national legislation of Ukraine, it is determined that exactly the sovereignty provides relevant public authorities with opportunities and rights to take specific measures to ensure information security. In fact, information security should reflect the status of the state implementation of the information sovereignty.

Thus, the information sovereignty of the state is expressed in its ability to determine independently national interests in the information sphere and implement them through state domestic and foreign information policy in accordance with national and international law. This means the ability to ensure information security, to dispose national information resources, to form national information infrastructure of the national information space, to create conditions for its integration into the global information space.

Keywords: information sovereignty, state sovereignty, information security, sovereign rights, information space.

Постановка проблеми. Суверенітет держави, будучи політико-правовою категорією, перебуває у безпосередній взаємозалежності зі станом тих суспільних сфер, якими забезпечується ресурс його захисту і зміцнення, – економічної, оборонної, духовної, культурної, комунікативної тощо. Треба мати також на увазі, що у майбутньому суверенітет держав у певних сферах (насамперед в економічній) звужуватиметься, а в деяких (етномовній, культурній, соціальній) навпаки – розширюватиметься¹. На нашу думку, остання тенденція стосується й інформаційної сфери, оскільки сучасні процеси інформатизації, потужні інформаційні обміни в рамках глобального інформаційного простору значною мірою розмивають територіально-географічні особливості суверенітету як такого, що в умовах розвитку інформаційного суспільства актуалізує його інформаційну складову. Безперечно, інформаційний суверенітет безпосередньо пов'язаний з інформаційною безпекою, втім, на нашу думку, важливо з'ясувати природу їх взаємозв'язку.

Результати аналізу наукових публікацій. Інформаційний аспект суверенітету вивчався в рамках дослідження інформаційного суспільства (зокрема, у працях таких вчених, як Д.Бел,

¹ Битяк, Ю., Яковюк, І. (2010). *Державний суверенітет: теоретико-правові проблеми*. Харків: Право.

Г.Белов, У.Дайзард, М.Кастельс, К.Мей, Е.Тофлер, Ф.Уебстер тощо), системи інформаційної безпеки та її забезпечення (зокрема, у працях О.Довганя, В.Пилипчука, М.Швеця, Т.Ткачука, О.Зернецької, А.Швецова тощо), широкого спектру проблематики інформаційного права (наприклад, у дослідженнях А.Марущака, К.Белякова, В.Копилова, Т.Костецької тощо), вироблення інформаційної політики (цим питанням приділили увагу І.Арістова, К.Беляков, В.Брижко, О.Гальченко, В.Коляденко, О.Литвиненко, Є.Макаренко та інші), проте сучасний розвиток інформаційних технологій, розвиток інформаційного суспільства та процеси глобалізації ставлять вимоги щодо необхідності дослідження його співвідношення з іншими поняттями інформаційного права, зокрема інформаційною безпекою.

Метою статті є визначення сутнісного взаємозв'язку між поняттями «інформаційний суверенітет» та «інформаційна безпека».

Виклад основного матеріалу. Державний суверенітет – це верховенство влади всередині країни та її незалежність у зовнішній сфері, тобто повнота законодавчої, виконавчої та судової влади держави на її території, що виключає підпорядкування владі іноземних держав, в тому числі у сфері міжнародного спілкування, крім випадків явно вираженої та добровільної згоди з боку держави на обмеження свого суверенітету¹.

Аналогічну точку зору висловлює В.Гонг щодо інформаційного суверенітету, підкреслюючи, що його внутрішня складова передбачає верховну владу держави при прийнятті рішень, реалізації інформаційної політики і підтримці інформаційного порядку в країні, тоді як зовнішня полягає в повній юридичній рівності держав і їх незалежності від зовнішнього контролю при виробництві і використанні інформації. На його думку, інформаційний суверенітет – це повнота влади щодо встановлення інформаційного порядку всередині держави і незалежне право держав створювати, передавати і використовувати інформацію без втручання ззовні. Такий тип суверенітету є мінливим і вирізняється відносністю, відкритістю, прогресивністю і прагматизмом на відміну від абсолютного, закритого, оборонного і риторично-упереджувального характеру класичного суверенітету².

Закон України «Про Національну програму інформатизації»³ передбачає, що інформаційний суверенітет держави – це «здатність держави контролювати і регулювати потоки інформації з-поза меж держави з метою додержання законів України, прав і свобод громадян, гарантування національної безпеки держави».

Отже, концепція інформаційного суверенітету припускає контроль держави над інформаційними потоками і поширенням інформації на своїй території, право самостійно формувати інформаційну політику, незалежно від впливу ззовні⁴. Таким чином, поняття інформаційного суверенітету пов'язується з єдиним інформаційним простором, питаннями впливу транскордонної передачі даних на державний суверенітет, інформаційною безпекою тощо.

У ст. 17 Конституції України зазначено, що «захист суверенітету і територіальної цілісності України, забезпечення її економічної та інформаційної безпеки є найважливішими функціями держави, справою всього Українського народу»⁵. При цьому, відповідно до Закону України «Про основні засади розвитку інформаційного суспільства на 2007-2015 роки»⁶, інформаційна безпека – це стан захищеності життєво важливих інтересів людини, суспільства і держави, при якому запобігається нанесення шкоди через: неповноту, невчасність та невірогідність інформації, що використовується; негативний інформаційний вплив; негативні наслідки застосування інформаційних

¹ Sørensen, G. (1999). Sovereignty: Change and Continuity in a Fundamental Institution. *Political Studies*, XLVII, 590-604; Jackson, R. (1999). Sovereignty in World Politics: a Glance at the Conceptual and Historical Landscape. *Political Studies*, 47, 431-456.

² Wenxiang, G. (2005). Information Sovereignty Reviewed. Peking University. *Intercultural Communication Studies*, XIV, 1, 119-135; Солодка, О. М. (2015). Генеза наукових та правових підходів до формулювання концепту «інформаційний суверенітет». *Інформаційна безпека людини, суспільства, держави*, 3 (19), 26-34.

³ Закон про Національну програму інформатизації, 1998 (Верховна Рада України). *Офіційний веб-сайт Верховної ради України* <<http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/559/2011>> (15 вересня 2020).

⁴ Вальковский, М. А. (2020). Информационный суверенитет: прикладные аспекты и сравнительный анализ практик. *Elib* <<https://elib.bsu.by/handle/123456789/235303>> (2020, жовтень, 12).

⁵ Конституція України, 1996 (Верховна рада України). *Офіційний веб-сайт Верховної ради України* <<http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>> (2020, жовтень, 12).

⁶ Закон України про основні засади розвитку інформаційного суспільства на 2007-2015 роки, 2007 (Верховна рада України). *Офіційний веб-сайт Верховної ради України* <<http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/537-16>> (2020, жовтень, 12).

технологій; несанкціоноване розповсюдження, використання і порушення цілісності, конфіденційності та доступності інформації).

Таке визначення відповідає поглядам більшості фахівців у галузі інформаційного права¹ тощо), які розглядають інформаційну безпеку як стан, що характеризується відсутністю небезпеки, тобто чинників та умов, які загрожують безпосередньо індивіду, державі, спільноті з боку інформаційно-комунікаційного середовища. У свою чергу, інформаційна безпека є складовою національної безпеки України, поняття якої тісно пов'язане з поняттям державного суверенітету.

Відповідно до Закону України «Про національну безпеку України» від 21 червня 2018 року², національна безпека України – це захищеність державного суверенітету, територіальної цілісності, демократичного конституційного ладу та інших національних інтересів України від реальних та потенційних загроз. При цьому національні інтереси України визначені як життєво важливі інтереси людини, суспільства і держави, реалізація яких забезпечує державний суверенітет України, її прогресивний демократичний розвиток, а також безпечні умови життєдіяльності і добробут її громадян.

Таким чином, державний суверенітет розглядається як один з фундаментальних національних інтересів, і, водночас, реалізація національних інтересів визначена як спосіб забезпечення державного суверенітету (серед іншого). Тобто, спрощуючи наявні законодавчі визначення, в аспекті державного суверенітету приходимо до наступної конструкції: національна безпека – це певний стан (захищеність) державного суверенітету. Отже, виходячи з цієї тези, захищеність державного суверенітету може вважатися метою заходів, спрямованих на забезпечення національної безпеки. Відповідно, екстраполюючи цю конструкцію у площину інформаційної сфери, захищеність інформаційного суверенітету можемо вважати метою заходів, спрямованих на забезпечення інформаційної безпеки.

Зазначене підтверджується науковими доробками, в яких інформаційну безпеку розглядають як процес управління загрозами та небезпеками державними й недержавними інституціями, окремими громадянами, за якого забезпечується інформаційний суверенітет України³, як захищеність державних інтересів, за якої забезпечуються запобігання, виявлення й нейтралізація внутрішніх та зовнішніх інформаційних загроз, збереження інформаційного суверенітету держави й безпечний розвиток міжнародного інформаційного співробітництва⁴.

Окрім цього, Новицький Г.В. пропонує розглядати забезпечення національної безпеки не тільки як характеристику захисту від загроз, а і як урегульовані правом суспільні відносини, що відображають стан об'єктів національної безпеки⁵. Відтак, інформаційну безпеку можна трактувати як урегульовані правом суспільні відносини в інформаційній сфері, які відображають стан інформаційного суверенітету.

Інформаційна безпека є не лише самостійною складовою національної безпеки, а й невід'ємною частиною політичної, економічної, оборонної та інших складових національної безпеки. Зокрема, пропонується розглядати національну безпеку України в інформаційній сфері як інтегральну цілісність чотирьох складових – персональної, публічної (суспільної), комерційної (корпоративної) й державної безпеки⁶, адже об'єктом всіх видів взаємовідносин між суб'єктами інформаційного суспільства є інформація. Отже, відсутність інформаційного суверенітету є передумовою до втрати суверенітету державного.

Власне для реалізації державного суверенітету держава наділена суверенними правами. Суверенні права – необхідні для існування і розвитку держави правові можливості, які визнаються невід'ємними, мають бути загальними і рівними для кожної країни, якими вона наділяє себе своєю

¹ Марущак, А. І. (2010). Дослідження проблем інформаційної безпеки у юридичній науці. *Правова інформатика*, 3 (27), 17-21; Калюжний, Р. (2000). Питання концепції реформування інформаційного законодавства України. *Правове, нормативне та метрологічне забезпечення системи інформації в Україні: Тематичний збірник праць учасників Другої науково-технічної конференції*. Київ, 17-21.

² Закон про національну безпеку України, 2018 (Верховна рада України). *Офіційний веб-сайт Верховної Ради України* <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19>> (2020, жовтень, 12).

³ Ліпкан, В. А., Харченко Л. С., Логінов О. В. (2004). *Інформаційна безпека України: Глосарій*. Київ: Текст.

⁴ Громико, І. (2008). Державна домінантність визначення інформаційної безпеки України в умовах протидії загрозам. *Право України*, 8, 130-134.

⁵ Новицький, Г. В. (2008). *Теоретико-правові основи забезпечення національної безпеки України: монографія*. Київ: Інтертехнологія.

⁶ Бондар, І. Р. (2014). Інформаційна безпека як основа національної безпеки. *Mechanism of Economic Regulation*, 1, 68-75.

волею. Зміст і обсяг таких прав держави визначається тими сферами суспільно-політичного життя якими вона має регулювати.

До основних суверенних прав держави серед іншого відносять право забезпечення національної безпеки. Право забезпечення національної безпеки реалізується державою з метою уникнення наслідків, які погіршують життя людей, знижують потенціал нормального розвитку суспільства, спричиняють втрату того, що для народу України є реальною цінністю (ресурсів, виробничих перспектив, культурних надбань, ефективних інститутів управління тощо)¹.

Як вже зазначалось вище, інформаційна безпека є складовою – національної, а оскільки суверенітет слугує підставою виникнення суверенних прав, через які він юридично виявляється, інформаційний суверенітет є підставою для виникнення суверенного права держави на забезпечення інформаційної безпеки.

Розглядаючи феномен інформаційної безпеки з точки зору функціонального підходу, О.Олійник визначає її як здійснення комплексу системних превентивних заходів з надання гарантій захисту від негативних інформаційних впливів: життєво важливих інтересів особи, суспільства, держави; політичного, економічного, науково-технологічного, гуманітарного, соціокультурного розвитку, підтримання оборони, державної та екологічної безпеки, системи державного управління на необхідному рівні; забезпечення інформаційного суверенітету та безпечного розвитку національного інформаційного простору; від маніпулювання інформацією, дезінформування та впливів на свідомість, підсвідомість і психіку індивіда, суспільних груп, суспільства в цілому; своєчасність і адекватність заходів протидії та нейтралізації всього спектру негативних безпекогенних чинників, що можуть бути застосовані проти України². Системоутворюючими складовими забезпечення інформаційної безпеки, таким чином, пропонується вважати «інформаційний суверенітет» та «інформаційний простір України».

Територія і суверенітет є нерозривно пов'язаними, оскільки територія є географічним простором, стосовно якого суверенітет або суверенні права можуть бути реалізовані³. Проте тут слід акцентувати, що якщо державний суверенітет нерозривно пов'язаний з територією, то інформаційний суверенітет пов'язується з інформаційним простором. Розуміння простору лише як певної території – неоднозначне. Інформаційний простір позбувся усіх обмежень, властивих фізичному простору (державні кордони, океани, велика відстань). Але він має й певні обмеження, пов'язані з державною чи військовою таємницею, правом на недоторканність приватного життя⁴.

Інформаційний простір – це середовище здійснення суб'єктами інформаційної сфери діяльності, пов'язаної зі створенням, збиранням, одержанням, зберіганням, використанням, поширенням, охороною та захистом інформації, що належить до національних інформаційних ресурсів України, а також функціонуванням національної інформаційної інфраструктури.

Інформаційний простір є об'єктом захисту інформаційної безпеки. Інформаційна безпека – це не лише стан, за якого в умовах дії реальних та потенційних загроз забезпечується самозбереження, сталий і прогресивний розвиток інформаційної сфери, зокрема, захищеність інформаційної інфраструктури, інформаційного простору, інформаційних ресурсів, інформаційних процесів та їхніх суб'єктів, а також досягнення відповідних національних цілей та реалізація національних інтересів в інформаційній сфері, але й як постійний процес діяльності компетентних органів, спрямований на запобігання, протидію загрозам в інформаційній сфері, застосування активних заходів інформаційного впливу, а також сукупність умов такої діяльності, які реалізуються і здатні контролюватися тривалий час⁵. Інформаційний простір України розглядається як національний інформаційний простір та сегмент глобального інформаційного простору.

¹ Гапотій, В. Д. (2004). Теоретичні і практичні аспекти суверенітету народу, нації та держави: *дисертація на здобуття наукового ступеню кандидата юридичних наук*. Харків: ХНУВС.

² Олійник, О. (2015). Інформаційний суверенітет як важлива умова забезпечення інформаційної безпеки України. *Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України*, 1, 54-59.

³ Shaw, M. N. (1982). Territory in International Law. *Netherlands Yearbook of International Law*, 13, 61-91;

Алямкін, Р. (2014). Сила права vs право сили: територіальна цілісність держав у сучасному світі. *Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України*, 4, 96-99.

⁴ Біловус, Л. (2020). Український інформаційний простір: сьогодення та перспективи. *IJIMV* <http://ijimv.knukim.edu.ua/zbirnyk/1_1/bilovus_1_i_ukrayinskyu_informatsiynyy_prostir.pdf> (2020, жовтень, 12).

⁵ Ткачук, Т. Ю. (2019). Правове забезпечення інформаційної безпеки в умовах євроінтеграції України: *дисертація на здобуття наукового ступеню доктора юридичних наук* <<https://www.uzhnu.edu.ua/uk/infocentre/get/19617>> (2020, жовтень, 12).

В свою чергу, суверенітет виступає вихідним елементом побудови усієї міжнародно-правової системи, сучасне міжнародне право обумовлено існуванням суверенітету держав і слугує гарантом державного суверенітету, не підкоряє і не скасовує його¹. Інформаційний суверенітет держави обумовлює її незалежність у глобальному інформаційному просторі, а відтак забезпечує участь держави у системі міжнародної інформаційної безпеки, а також дозволяє ідентифікувати загрози інформаційній безпеці держави.

Досліджуючи доктрину інформаційної безпеки України², К.Ісмайлов та Д.Белих приходять до висновку, що п. 4 Доктрини «Актуальні загрози національним інтересам та національній безпеці України в інформаційній сфері» розвиває ідеї, що повністю «зав'язані» на інформаційному суверенітеті. Науковці окреслюють наступні основні складові цього поняття: законодавче визначення та забезпечення стратегічних напрямів розвитку і захисту національного інформаційного простору; визначення норм, засад і меж діяльності зарубіжних і міжнародних суб'єктів у національному інформаційному просторі України; формування та захист інтересів України у світовому інформаційному просторі, міжнародних інформаційних відносинах; участь у заходах, що сприяють сталому розвитку національного інформаційного простору України та зміцненню її суверенітету; гарантування інформаційної безпеки України. При цьому, на їхню думку, зміст інформаційного суверенітету має пов'язуватися не з інформаційним, а з комунікаційним простором, адже сучасному світі основою безпеки є не інформація, а комунікація людей між собою³. Із цим важко погодитись, адже комунікація здійснюється саме в інформаційному просторі і за своєю сутністю є нічим іншим, ніж процесом обміну інформацією.

Вибудовуючи модель системи забезпечення інформаційної безпеки, яка утворюється об'єктами інформаційної безпеки та суб'єктами інформаційної безпеки, до об'єктів інформаційної безпеки відносять:

- конституційні права і свободи людини і громадянина, фізичне та психологічне здоров'я населення, захищеність людини від деструктивних та маніпулятивних інформаційних впливів;
- інформаційне забезпечення, гарантії інформаційних прав та права на розвиток населення всіх регіонів України;
- інформаційний суверенітет, безпека національного сегмента глобального інформаційного простору, інформаційної інфраструктури, захищеність, цілісність, доступність та безпечність інформаційних ресурсів, продукції та послуг⁴.

З таким підходом до визначення сутнісного взаємозв'язку інформаційної безпеки та інформаційного суверенітету також слід погодитись, адже фактично всі заходи, спрямовані на підтримання інформаційного суверенітету, одночасно є заходами, спрямованими на забезпечення інформаційної безпеки.

Висновки. Інформаційний суверенітет держави – це юридична ознака, що полягає у верховенстві, самостійності, повноті і неподільності її влади в інформаційному просторі України та рівноправності і незалежності у відносинах з іншими державами у глобальному інформаційному просторі.

Інформаційна безпека – це стан захищеності національних інтересів України (особи, суспільства, держави) в інформаційній сфері, за якого забезпечуються запобігання, виявлення й нейтралізація внутрішніх та зовнішніх інформаційних загроз, збереження інформаційного суверенітету держави.

Аналіз здобутків наукової розвідки щодо визначення змісту та характерних ознак поняття інформаційного суверенітету та інформаційної безпеки, а також їх нормативно-правове закріплення

¹ Моисеев, А. А. (2006). *Суверенитет государства в современном мире: международно-правовые аспекты*. Москва: Научная книга, 26.

² Указ про рішення Ради національної безпеки і оборони України Про Доктрину інформаційної безпеки України, 2017 (Президент України). *Офіційний сайт Президент України* <<http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/47/2017>> (2020, жовтень, 12).

³ Ісмайлов, К. Ю. (2017). Юридичні тенденції та концептуальні підходи до інформаційного суверенітету в Україні. *International Scientific-Practical Conference Development of legal regulation in East Europe: experience of Poland and Ukraine : Conference Proceedings*, January 27-28, Sandomierz. 117-119; Ісмайлов К.Ю., Белих Д.В. (2019). Інформаційний суверенітет і доктрина інформаційної безпеки України. *Порівняльно-аналітичне право*, 1, 206-209.

⁴ Довгань, О. Д. (2015) Правові засади формування і розвитку системи забезпечення інформаційної безпеки України. *Інформаційна безпека людини, суспільства, держави*, 3 (19), 6-17.

в національному законодавстві України свідчить про те, що саме така правова категорія як суверенітет є характеристикою, що дозволяє відповідним органам державної влади здійснювати конкретні заходи щодо забезпечення інформаційної безпеки. Фактично інформаційна безпека, як врегульовані правом суспільні відносини в інформаційній сфері, повинна відображати стан реалізації інформаційного суверенітету держави. Інформаційний суверенітет є основоположним принципом забезпечення інформаційної безпеки.

Інформаційний суверенітет держави знаходить вираз у її спроможності відповідно до норм національного законодавства та міжнародного права самостійно і незалежно визначати національні інтереси в інформаційній сфері та здійснювати їх реалізацію через державну внутрішню і зовнішню інформаційну політику. Зазначене полягає у можливості забезпечувати інформаційну безпеку, розпоряджатися національними інформаційними ресурсами, формувати національну інформаційну інфраструктуру національного інформаційного простору, створювати умови для його інтегрування у світовий інформаційний простір.

Загалом взаємозв'язок інформаційного суверенітету та інформаційної безпеки виявляється у наступному:

- інформаційний суверенітет є безумовною ознакою сучасної держави та юридичною основою для забезпечення її інформаційної безпеки;
- об'єктом забезпечення як інформаційного суверенітету держави, так і інформаційної безпеки держави є національні інтереси України в інформаційній сфері;
- інформаційний суверенітет реалізується через суверенне право держави забезпечувати інформаційну безпеку і є підставою для його реалізації;
- фактично всі заходи, спрямовані на підтримання інформаційного суверенітету, одночасно є заходами, спрямованими на забезпечення інформаційної безпеки, відтак інформаційний суверенітет держави є умовою її інформаційної безпеки;
- інформаційний суверенітет держави обумовлює її незалежність у глобальному інформаційному просторі, а відтак забезпечує незалежну участь держави у системі міжнародної інформаційної безпеки.

References:

1. Bytiak, Yu., Yakoviuk, I. (2010) *Derzhavnyi suverenitet: teoretyko-pravovi problemi* [State sovereignty: theoretical and legal problems]. Kharkiv: Pravo. [in Ukrainian].
2. Sorensen, G. (1999). Sovereignty: Change and Continuity in a Fundamental Institution. *Political Studies*, XLVII, 590-604. [in English].
3. Jackson, R. (1999). Sovereignty in World Politics: a Glance at the Conceptual and Historical Landscape. *Political Studies*, 47, 431-456. [in English].
4. Wenxiang, G. (2005). Information Sovereignty Reviewed. Peking University. *Intercultural Communication Studies*, XIV, 1, 119-135. [in English].
5. Solodka, O. M. (2015). Heneza naukovykh ta pravovykh pidkhodiv do formuliuvannia kontseptu «informatsiinyi suverenitet» [Genesis of scientific and legal approaches to the formulation of the concept of «information sovereignty»]. *Informatsiina bezpeka liudyny, suspilstva, derzhavy* [Information security of man, society, state], 3 (19), 26-34. [in Ukrainian].
6. *Zakon pro Natsionalnu prohramu informatyzatsii, 1998* (Verkhovna Rada Ukrainy). [Law on the National Informatization Program 1998 (Verkhovna Rada of Ukraine)]. *Ofitsiinyi veb-sait Verkhovnoi Rady Ukrainy* [The official website of the Verkhovna Rada of Ukraine] <<http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/559/2011>> (2020, September 15). [in Ukrainian].
7. Valkovskij, M. A. (2020). Informacionnyj suverenitet: prikladnye aspekty i sravnitelnyj analiz praktik [Information sovereignty: applied aspects and comparative analysis of practices]. *Elib* <<https://elib.bsu.by/handle/123456789/235303>>. (2020, October 12). [in Russian].
8. *Konstitutsiia Ukrainy, 1996* (Verkhovna Rada Ukrainy). [Constitution of Ukraine, 1996 (Verkhovna Rada of Ukraine)]. *Ofitsiinyi veb-sait Verkhovnoi Rady Ukrainy* [The official website of the Verkhovna Rada of Ukraine]. <<http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>> (2020, September 15). [in Ukrainian].
9. *Zakon Ukrainy pro osnovni zasady rozvytku informatsiinoho suspilstva na 2007-2015 roky, 2007* (Verkhovna rada Ukrainy). [Law of Ukraine on the Basic Principles of Information Society Development for 2007-2015, 2007 (Verkhovna Rada of Ukraine)]. *Ofitsiinyi veb-sait Verkhovnoi rady Ukrainy* [The official website of the Verkhovna Rada of Ukraine]. <<http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/537-16>>. [in Ukrainian]. (2020, september 27)
10. Marushchak, A.I. (2010). Doslidzhennia problem informatsiinoi bezpeky u yurydychnii nautsi [Research of information security problems in legal science]. *Pravova informatyka*, 3 (27), 17-21. [in Ukrainian].

11. Kaliuzhnyi, R. (2000). Pytannia kontseptsii reformuvannia informatsiinoho zakonodavstva Ukrainy [Questions of the concept of reforming the information legislation of Ukraine]. *Pravove, normatyvne ta metrolohichne zabezpechennia systemy informatsii v Ukraini: Tematychnyi zbirnyk prats uchasnykiv Druhoi naukovy-tekhnichnoi konferentsii* [Legal, normative and metrological support of the information system in Ukraine: Thematic collection of works of the participants of the Second scientific and technical conference]. Kyiv, 17-21. [in Ukrainian].
12. *Zakon Ukrainy pro natsionalnu bezpeku Ukrainy, 2018* (Verkhovna rada Ukrainy). [Law on National Security of Ukraine (Verkhovna Rada of Ukraine)]. *Ofitsiyni veb-sait Verkhovnoi Rady Ukrainy* [The official website of the Verkhovna Rada of Ukraine] <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19>> (2020, October 5). [in Ukrainian].
13. Lipkan, V. A., Kharchenko, L. S., Lohinov, O. V. (2004). *Informatsiina bezpeka Ukrainy* [Information security of Ukraine]. Kyiv: Tekst. [in Ukrainian].
14. Hromyko, I. (2008). Derzhavna dominantnist vyznachennia informatsiinoi bezpeky Ukrainy v umovakh protydzii zahrozam [State dominance of the definition of information security of Ukraine in the conditions of counteraction to threats]. *Pravo Ukrainy* [Law of Ukraine], 8, 130-134. [in Ukrainian].
15. Novytskyi, H. V. (2008). *Teoretyko-pravovi osnovy zabezpechennia natsionalnoi bezpeky Ukrainy* [Theoretical and legal bases of ensuring the national security of Ukraine]. Kyiv: Intertekhnolohiia. [in Ukrainian].
16. Bondar, I. R. (2014). Informatsiina bezpeka yak osnova natsionalnoi bezpeky. [Information security as the basis of national security]. *Mechanism of Economic Regulation* [Mechanism of Economics Regulation], 1, 68-75. [in Ukrainian].
17. Hapotii, V. D. (2004). Teoretychni i praktychni aspekty suverenitetu narodu, natsii ta derzhavy [Theoretical and practical aspects of the sovereignty of the people, nation and state]: *dysertatsiya na zdobuttya naukovoho stupenyu kandydatsya yurydychnykh nauk* [the dissertation on competition of a scientific degree of the candidate of legal sciences]. Kharkiv: Kharkiv National University of Internal Affairs [in Ukrainian].
18. Oliinyk, O. (2015). Informatsiyni suverenitet yak vazhlyva umova zabezpechennia informatsiinoi bezpeky Ukrainy [Information sovereignty as an important condition for ensuring information security of Ukraine]. *Naukovi zapysky Instytutu zakonodavstva Verkhovnoi Rady Ukrainy* [Scientific notes of the Institute of Legislation of the Verkhovna Rada of Ukraine], 1, 54-59. [in Ukrainian].
19. Shaw, M. N. (1982) Territory in International Law. *Netherlands Yearbook of International Law*, 13, 61-91. [in Ukrainian].
20. Aliamkin, R. (2014). Sylva prava vs pravo syly: terytorialna tsilisnist derzhav u suchasnomu sviti [The force of law vs. the right of force: the territorial integrity of states in the modern world]. *Naukovi zapysky Instytutu zakonodavstva Verkhovnoi Rady Ukrainy* [Scientific notes of the Institute of Legislation of the Verkhovna Rada of Ukraine], 4, 96-99. [in Ukrainian].
21. Bilovus, L. (2020). Ukrainyskyi informatsiyni prostir: sohodennia ta perspektyvy [Ukrainian information space: ascents and prospects]. *IJIMV* <http://ijimv.knukim.edu.ua/zbirnyk/1_1/bilovus_1_i_ukrayinskyy_informatsiynyy_prostir.pdf>. (2020, September, 27). [in Ukrainian].
22. Tkachuk, T. Yu. (2019). Pravove zabezpechennia informatsiinoi bezpeky v umovakh yevrointehratsii Ukrainy [Legal provision of information security in the conditions of European integration of Ukraine]: *dysertatsiya na zdobuttya naukovoho stupenyu doktora yurydychnykh nauk* [dissertation for the degree of Doctor of Laws] Uzhorod: UZHNU <<https://www.uzhnu.edu.ua/uk/infocentre/get/19617>>. (2020, October, 18). [in Ukrainian].
23. Moiseev, A. A. (2006). *Suverenitet gosudarstva v sovremennom mire: mezhdunarodno-pravovye aspekty* [State sovereignty in the modern world: international legal aspects]. Moscow: Nauchnaja kniga. [in Russian].
24. *Ukaz Pro rishennia Rady natsionalnoi bezpeky i oborony Ukrainy Pro Doktrynu informatsiinoi bezpeky Ukrainy, 2017* (Prezydent Ukrainy) [Decree On the decision of the National Security and Defense Council of Ukraine of On the Doctrine of Information Security of Ukraine, 2017 (President of Ukraine)]. *Ofitsiyni sait Prezidenta Ukrainy*. [Official site of the President of Ukraine] <<http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/47/2017>> (2020, September 28). [in Ukrainian].
25. Ismailov, K. Yu. (2017). Yurydychni tendentsii ta kontseptualni pidkhody do informatsiinoho suverenitetu v Ukraini [Legal trends and conceptual approaches to information sovereignty in Ukraine]. *International Scientific-Practical Conference Development of legal regulation in East Europe: experience of Poland and Ukraine: Conference Proceedings, January 27-28*, 117-119. [in Ukrainian].
26. Ismailov, K. Yu., Bielykh, D. V. (2019). Informatsiyni suverenitet i doktryna informatsiinoi bezpeky Ukrainy [Information sovereignty and the doctrine of information security of Ukraine]. *Porivnialno-analitychne pravo, [Comparative and analytical law]*, 1, 206-209. [in Ukrainian].
27. Dovhan, O. D. (2015). Pravovi zasady formuvannia i rozvytku systemy zabezpechennia informatsiinoi bezpeky Ukrainy [Legal bases of formation and development of system of maintenance of information security of Ukraine]. *Informatsiina bezpeka liudyny, suspilstva, derzhavy* [Information security of man, society, state], 3 (19), 6-17. [in Ukrainian].